

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ КЛАДОВИЩ ДЕКОРАТИВНИМИ НАСАДЖЕННЯМИ ТА КВІТКОВИМИ КОМПОЗИЦІЯМИ

У статті наведено класифікацію декоративної рослинності, яка вирощується у місцях поховань, основні умови, що впливають на вибір прийому озеленення та асортимент рослин, які найчастіше використовують на кладовищах.

Культ предків, або гарна пам'ять про них, належить до найстаріших культурно-історичних понять, що беруть свій початок від дохристиянських часів. Зовнішньо ця традиція виражається в достойному оформленні могильної ділянки.

На сьогодні могильні ділянки, як правило, мають обмежену площу, що зумовлює необхідність дотримання чинних норм в їх оформленні як пам'ятниками, так і рослинними посадками. Найголовніше при цьому облаштувати могильну ділянку таким чином, щоб її зовнішній вигляд відповідав призначенню кладовища як місця спочинку, примирення та гармонії.

Метою проведених досліджень було вивчення планувальної структури та стану декоративних насаджень кладовищ м. Києва.

Упродовж 2002–2004 років нами було проведено обстеження стану декоративних насаджень та квітково-декоративного оформлення Державного історико-меморіального Лук'янівського заповідника, Лук'янівського військового кладовища, Байкового, Південного, Міського та Лісового кладовищ.

За результатами досліджень нами було розроблено асортимент дерево-кущової рослинності, який повністю відповідає вимогам таких специфічних об'єктів, як кладовища.

За класифікацією, декоративні насадження на кладовищах відносять до насаджень спеціального призначення. Згідно з проведеними нами дослідженнями у м. Києві існує 29 кладовищ загальною площею близько 550 га [7].

Відповідно до нормативів орієнтовний баланс території кладовища полягає у тому, що під місця поховання відводять близько 60–65% території, під зелені насадження – 20–25, під проїзди, алеї та дороги 10–15, під господарський двір та допоміжні будівлі – 4–5% території кладовища [3].

Основними чинниками, які впливають на вибір прийомів озеленення на кладовищі, є такі:

- тематичний зміст пам'ятника – ідейне та історичне значення події, якій він присвячений;
- містобудівні фактори – розміщення у міській забудові, наявність підходів, транспортних магістралей, напрями основних потоків пішоходів, характер навколишнього планування та забудов;
- об'ємно-просторове вирішення пам'ятника – обеліск, стела, скульптурна композиція або комплекс із використанням архітектурних та скульптурних засобів;
- фізичні параметри композиції і можливість її огляду – одностороння, з високих або низьких точок, по колу;
- архітектурно-художнє вирішення композиції у просторі – домінанта або камерний об'єкт;

Таблиця 1. Хвойні деревні та кущові рослини, які використовують для обрамлення пам'ятників

Латинська назва	Українська назва	Максимальна висота, м
Abies balsamea 'Nana'	Ялиця бальзамічна	1,0
Chamaecyparis lawsoniana 'Elwoodii'	Кипарисовик Лавсона	2,5
'Minima Glauca'		1,0
C. obtusa 'Nana Gracilis'	К. тупий	1,5
C. pisifera 'Filifera Nana'	К. горіхоплідний	1,5
Juniperus chinensis 'Blaauw'	Ялівець китайський	1,5
'Old Gold'		1,5
'Plumosa Aurea'		1,5
J. communis 'Hibernica'	Я. звичайний	3,0
J. squamata 'Blue Star'	Я. лускатий	1,0
J. virginiana 'Sky Rokket'	Я. віргінський	4,0
Picea abies 'Echiniformis'	Ялина звичайна	0,6
'Nidiformis'		1,0
'Pygmaea'		1,0
P. glauca 'Conica'	Я. сиза	2,5
P. pungens 'Glaucia Globosa'	Я. колюча	1,5
Pinus mugo 'Mops'	Сосна гірська	2,0
'Gnom'		1,0
P. strobus 'Radiata'	С. веймутова	1,5
Taxus baccata 'Repandens'	Тис ягідний	0,7
T. cuspidata 'Nana'	Т. гострокінцевий	2,0
Tsuga canadensis 'Nana'	Тсуга канадська	1,0
Thuja occidentalis 'Danica'	Туя західна	0,5

• матеріали, з яких виготовлено пам'ятники, і способи їх обробки (колір, фактура тощо);

• характер навколишніх дерево-кущових насаджень – висота, габітус крони, її щільність, забарвлення листя та пагонів;

• колір, фактура, матеріал та малюнок покриттів на ділянці біля пам'ятника [6].

Територія будь-якого кладовища із розміщеними на ній декоративними насадженнями потребує належного формування та подальшого утримання.

Оформлення ділянки поховання вирішується індивідуально, залежно від традицій, а також прийнятих у конкретному районі прийомів оформлення та благоустрою місць поховання.

Просторове озеленення могильної ділянки передбачає використання трьох груп рослин: для обрамлення пам'ятника, ґрунтопокривних та сезонних, які змінюють упорядок року [4].

Для обрамлення могил застосовують крупноміри із дерев та кущів, які розміщують біля верхнього краю могили, у більшості випадків, по обидва боки пам'ятника. Вони відіграють роль доміанти в рослинній композиції: обрамлюють пам'ятник, посилюючи або пом'якшуючи його дію, і є сполучною ланкою між могильною ділянкою та довкіллям [5]. Найпридатніші для цього повільноростучі або невеликі деревні рослини, розміри яких відповідають обмеженій площі могильної ділянки. Дерев та кущі, які планують для таких посадок, мають бути заввишки не більше 80 см, а з віком їх максимальна висота не повинна перевищувати 250 см. У цих посадках використовують як хвойні, так і листяні низькорослі види та форми, що сильно відрізняються між собою за силуетом, насиченістю забарвлення крони та листя [8].

Хвойні види, наприклад, низькорослі форми сосни, ялини, ялиці – це вічнозелені рослини, які виконують роль доміанти, особливо в осінньо-зимовий період (табл. 1). Формувальна обрізка та стрижка для більшості видів та форм хвойних не потрібні. Значна кількість таких рослин

здатна рости на різноманітних ґрунтах з різними умовами освітлення [1].

Серед видів листяних деревних рослин є як вічнозелені, так і листопадні рослини (табл. 2). Прикладом вічнозелених рослин можуть бути сорти рододендронів (*Rhododendron* L.), лавровишні (*Prunus laurocerasus* 'Otto Luyken' та ін.), самшитів (*Buxus sempervirens* 'Suffruticosa', B. s. 'Handsworthiensis') та деякі види барбарисів (*Berberis buxifolia* 'Nana', *Berberis candidula* Schneid., *Berberis thunbergii* DC.). На відміну від хвойних видів багато листяних вічнозелених кущів та дерев є квітково-декоративними, наприклад, барбариси, інші дають яскраві плоди, які прикрашають рослини пізно влітку та восени [2].

Із листопадних деревних рослин найбільш придатні для висадки на кладовищі клени (*Acer japonicum* 'Aconitifolium', A. j. 'Aureum', A. palmatum 'Dissectum'), айва японська (*Chaenomeles japonica* hybr.), різні види калини (*Viburnum* sp.), карликові форми кизильників (*Cotoneaster multiflorus* hybr. 'Pendulus') та ін. Вони мають певні переваги щодо вічнозелених видів. Це насамперед яскраве забарвлення осіннього листя у багатьох видів, декоративне цвітіння (у видів калини), гарні плоди (айва японська та горобина звичайна).

У деяких видів та форм листяних рослин дуже ефектна архітектоніка крони взимку, але значна кількість опалого листя потребує великих затрат на його прибирання. Однак комбінація листопадних видів з вічнозеленими листяними або хвойними рослинами може компенсувати цей недолік.

Нині ґрунтопокривні рослини на кладовищах займають значну частину його площі. Ці рослини у найкоротші строки вкривають поверхню землі суцільним килимом. Висота ґрунтопокривних рослин у стриженому вигляді становить від 5 до 25 см. Це виключно вічнозелені види з дуже звивистими пагонами та густою зеленню. Вони мають бути досить зимо- та моро-

Таблиця 2. Листяні деревні та кущові рослини, які використовуються для обрамлення пам'ятників

Латинська назва	Українська назва	Максимальна висота, м
<i>Acer japonicum</i>	Клен японський	
'Aconitifolium'		3,5
'Aureum'		2,5
A. palmatum	К. пальчатий	
'Dissectum'		2,0
<i>Betula nana</i> L.	Береза карликова	1,5
<i>B. pendula</i>	Б. повисла	
'Youngii'		1,0
<i>Berberis buxifolia</i>	Барбарис	
'Nana'	самшитолістий	0,5
<i>B. thunbergii</i> DC.	Б. Тунберга	2,0
<i>Buxus sempervirens</i>	Самшит	
'Suffruticosa'	вічнозелений	1,0
'Handsworthiensis'		2,5
'Pendula'		2,0
<i>Chaenomeles japonica</i> Lindl.	Айва японська	0,6 – 1,5
<i>Cotoneaster</i> hybr.	Кизильник (сорти)	2,5
<i>Deutzia gracilis</i> Sieb.	Дейція прекрасна	1,0
<i>Euonymus europaea</i> L.	Бруслина європейська	2,5
<i>Hedera helix</i>	Плющ звичайний	
'Arborescens'		2,0
<i>Hydrangea</i> hybr.	Гортензія (сорти)	1,0 – 2,0
<i>Mahonia aquifolium</i> Nutt.	Магонія падуболиста	1,0
<i>Prunus laurocerasus</i>	Лавровишня	
'Otto Luyken'		1,5
<i>Rhododendron</i> hybr.	Рододендрон (сорти)	1,0 – 2,0
<i>Salix caprea</i>	Верба козяча	
'Pendula'		1,0 – 2,0

зостійкими. Окрім зорового ефекту килим, який вони утворюють, є істотною перешкодою для поширення бур'янів і водночас дуже полегшує догляд за могилою.

Деревні ґрунтопокривні рослини

Із листяних деревних рослин для декорування могил найчастіше використовують види та форми карликових рослин: кизильників (*Cotoneaster* sp.), плюща звичайного (*Hedera helix* 'Arborescens'), бруслини

Форчуна (*Euonymus fortunei* 'Coloratus', E. f. 'Minimus') та барвінка малого (*Vincaminor* L.). Як ґрунтопокривні рослини застосовують також окремі види та форми хвойних, наприклад, ялівець горизонтальний (*Juniperus horizontalis* 'Glauca'), я. лускатий (*J. squamata* 'Blue Carpet'), мікробіоту перехреснопарну (*Microbiota decussata* Komar.) [4]. Ці рослини не дуже вимогливі до ґрунту та умов освітлення.

Трав'янисті ґрунтопокривні рослини

В останні роки дедалі більшого поширення як газоноутворюючі рослини набувають трав'янисті багаторічники. Вони тривалий час зберігають декоративний вигляд, мають м'які, трав'янисті пагони. Представниками вічнозелених трав'янистих багаторічників є копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.), ацена Буханана (*Asaena buchananii* L.), котула шорстка (*Cotula squalida* L.), кошачі лапки (*Antennaria dioica* Gaertn.), азорелла трьохвильчата (*Azorella trifurcata* L.), види очитків (*Sedum album* L., *S. floriferum* L., *S. hybridum* L. та ін.), ломикамінь тіньовий (*Saxifraga umbrosa* 'Elliot'), костриці сиза та овеча (*Festuca glauca* auct. fl. Ucr., *F. ovina* L.) та ін.

Їх перевага полягає у великій кількості форм та оригінальному забарвленні листя. Килим із трав'янистих багаторічників виразніший, ніж із низькорослих деревних рослин, оскільки він більш різноманітніший і змінюється від сезону до сезону. Однак ґрунтопокривні трав'янисті багаторічники потребують більшого догляду, ніж деревні рослини. Високим є ризик їх ушкодження морозами в суворі безсніжні зими. Незважаючи на це, трав'янисті багаторічники потрібно ширше використовувати в озелененні кладовищ. Сезонні посадки слід розміщувати на рабатці із зміною двічі-тричі на рік.

Однорічні рослини

Однорічники представлені великим асортиментом рослин, що дає широкі можли-

вості для прикрашення могили яскраво цвітучими рослинами, але потрібно зважати на те, що однорічники не витримують морозів і їх висаджують лише після того, як зникне загроза нічних заморозків.

До класичного асортименту однорічників для озеленення кладовищ можна віднести герані (*Geranium* L.), фуксії (*Fuchsia* L.), бульбові та вічноцвітучі бегонії (*Begonia tuberhybrida* Voss., *B. semperflorens* Link. et Otto), бальзаміни (*Impatiens* L.) та чорнобривці (*Tagetes patula* L.). Проте слід пам'ятати, що правила оформлення кладовищ відрізняються від таких інших об'єктів, тут доречніше застосувати скромне та стримане оформлення. Тому на могильній рабатці краще посадити рослини одного виду, або скомпонувати щодо гармонійного кольорового сполучення два види квіткових рослин.

Крім однорічників, в сезонному оформленні могил використовують деякі види теплолюбних рослин, зокрема для обрамлення рабатки або для створення килимової рабатки на могилі в цілому. Прикладом таких рослин може бути ехеверія (*Echeveria* E. Walth.) [4].

Прикрашення могили восени

З настанням осінньої негоди однорічні посадки на могильній ділянці змінюють. Часто зміна оформлення пов'язана з церковними святами – Великоднем, Поминальним Днем. В ці дні могилу додатково прикрашають букетом або ж квітковою композицією. Для осінніх посадок найчастіше використовують еріки (*Erica* L.) з квітками різноманітних кольорів та хризантеми. Якщо на рабатці висадити будь-який зимостійкий сорт еріки, рослини прикрашатимуть могилу аж до весни, після чого їх можна пересадити у горщики і перенести на літо у садок.

На зиму невелику за розмірами рабатку можна залишити відкритою, однак краще оформити її гіллям хвойного дерева, наприклад сосни (*Pinus* L.), туї (*Thuja* L.),

ялиці (*Abies Mill.*). Ялина звичайна (*Picea abies*) для цього не придатна, оскільки її хвоя швидко осипається, а оголені гілки потрібно замінити на свіжі.

Весняне оформлення могили

Навесні кладовище потребує нового циклу посадок. Якщо братики (*Viola hybrida Hort.*) не були висаджені восени, то весна для цього найкращий час. Трохи пізніше до них можна приєднати стокротки багаторічні (*Bellis perennis L.*), незабудку лісову (*Myosotis sylvatica L.*) та примулу звичайну (*Primula vulgaris Huds.*). З цих посадок розпочинається новий цикл сезонних робіт.

Такі цибулинні рослини, як підсніжники білосніжні (*Galanthus nivalis L.*), дрібні анемони (*Anemone blanda L.*, *A. nemorosa L.*) та нарциси (*Narcissus L.*), тюльпани (*Tulipa L.*), крокус весняний (*Crocus vernus L.*), використовуються рідше. Цибулинні висаджують восени. Їх можна посадити компактно на самій рабатці, особливо дрібні види, або ж розсіяно по всій поверхні могили, і тоді їх яскраві квіти оживлять килим із ґрунтопокривних рослин. Їх можна також розмістити безпосередньо перед пам'ятником [4].

Структурна рабатка

Як і в будь-якій сезонній рабатці в структурній демонструються сезонні види рослин. Форма такої рабатки підпорядковується не строго геометричним лініям, а лише ідеї оформлювача. Тут важливо найбільш ефектно згрупувати рослини. Структурність досягається різким контуром та просторовим розподілом окремих кольорових плям, утворених одним або кількома видами, які створюють правильний орнамент, а іноді вільну художню композицію.

Осіною композицію можна створити із еріки вишуканої (*Erica gracilis Salisb.*), вересків (*Calluna Salisb.*), цикламена європейського (*Cyclamen europaeum L.*), костриць (*Festuca L.*). Їх яскраві плями варто

доповнити кострубатим, дивної форми гіллям або корінням дерев.

Для літньої структурної рабатки, крім традиційного асортименту квітково-декоративних видів, можливо додатково використати різноманітні злаки, ехеверії, ломикамінь (*Saxifraga Tourn. et Linn.*), низькорослі трав'янисті багаторічники.

Отже, за результатами досліджень нами було запропоновано варіанти планувальної структури ділянок поховань та використання для їх декоративного оформлення різних груп деревних і трав'янистих рослин. Збагачення асортименту рослин та правильне його застосування на могильних ділянках може значно поліпшити стан декоративної рослинності на них та перетворити часто похмурі зарості на кладовищах на парки спогадів про близьких людей.

1. *Александрова М.С.* Хвойные растения в вашем саду. – М.: ЗАО "Фитон+", 2000. – 224 с.

2. *Александрова М.С.* Аристократы сада: красивоцветущие кустарники. – М.: ЗАО "Фитон+", 2002. – 192 с.

3. *Большая Советская Энциклопедия.* – М.: Изд-во "Советская Энциклопедия", 1973. – 260 с.

4. *Ботт Х.* Память сердца. Декоративное озеленение надгробий и могил. – М.: Интербук-сервис, 1997. – 111 с.

5. *Дендрофлора України.* Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Голонасінні. – К.: Вища школа, 2001. – 205 с.

6. *Краткий справочник архитектора.* Ландшафтная архитектура / Под ред. проф. И.Д. Родичкина. – К.: Будівельник, 1990. – 336 с.

7. *Правила утримання зелених насаджень міст та інших населених пунктів України:* Держжитлокомунгосп: Затверджено наказом Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства від 29.07.1994 № 79. – К., 1995. – 64 с.

8. *Успенская Н.Д., Клименко Ю.А., Кузнецов С.И.* и др. Формирование зеленых насаждений при памятниках Древней Руси. – К.: Наук. думка, 1991. – 110 с.

Рекомендував до друку
С.І. Кузнецов

О.А. Кушнір

Национальный аграрный университет Украины,
Украина, г. Киев

ОСОБЕННОСТИ ОФОРМЛЕНИЯ КЛАДБИЩ
ДЕКОРАТИВНЫМИ НАСАЖДЕНИЯМИ И ЦВЕ-
ТОЧНЫМИ КОМПОЗИЦИЯМИ

В статье приведены классификация декоративной растительности, выращиваемой в местах погребений, основные условия, которые влияют на выбор приема озеленения и ассортимент растений, наиболее часто используемых на кладбищах.

O.A. Kushnir

National Agricultural University,
Ukraine, Kyiv

DECORATIVE PLANTING
AND FLOWER COMPOSITION
FEATURES IN CEMETERIES
DECORATION

There are classifications of decorative plants of burial places: the basic conditions which influence on horticulture style-choice and assortment of plants, most frequently used on cemeteries in the article.